

Geweld begrijpen

– Pedro Oliveira

Toen aan één van de producenten van de film van Mel Gibson, *The Passion of the Christ* (Het lijden van Christus) werd gevraagd waarom er in de film zoveel geweld getoond werd, was zijn antwoord: 'Omdat geweld de taal van onze tijd is.'

Pedro Oliveira heeft een universitaire graad in de filosofie. Hij is voorzitter van de Indo-Pacific Theosophical Federation en heeft veel geschreven over theosofie. Hij heeft overal ter wereld lezingen over theosofie gegeven.

Zijn verklaring mag dan controversieel en provocerend zijn, maar het is ook de pijnlijke waarheid. Iedereen die vandaag de dag nieuwsprogramma's op de televisie bekijkt wordt overspoeld door een hoeveelheid bloed, wreedheid en onophoudelijk lijden die veroorzaakt wordt door geweld in zijn vele vormen. Het is eveneens waar dat moderne media het huidige klimaat van geweld exploiteren voor eigen voordeel, maar de media hebben de menselijke duisternis die neerdaalde op bijvoorbeeld Srebrenica, Darfur en Irak niet uitgevonden.

In een recent rapport hekelt Amnesty International het massaal verkrachten van vrouwen dat gebruikt wordt als oorlogswapen. Zij die de Japanse inval in Singapore tijdens de Tweede Wereldoorlog overleefden kunnen hiervan getuigen. Hetzelfde patroon ontvouwt zich in de regio Darfur in Soedan, op het moment dat dit artikel geschreven wordt. Aan de andere kant zijn miljoenen mensen op de vlucht gejaagd, met geweld van huis en haard verdreven door gewapende conflicten in verschillende gebieden in de wereld. Er staat toenemend stedelijk geweld in

Dit artikel komt ook als top-artikel op de website www.theosofie.nl

veel steden in de wereld. Daarnaast is er het niet zo zichtbare huiselijk geweld, op een schaal die veel regeringen ertoe gedwongen heeft om opvanghuizen te openen voor vrouwen en kinderen die de littekens dragen van wreedheid die zij ondergingen door toedoen van hun 'beminden'. De ware dimensie van het probleem van geweld is moeilijk te meten, maar de urgentie ervan heeft een stem die niet langer onderdrukt kan worden.

Een denkvermogen dat gedomineerd wordt door reacties kan de dingen niet zien zoals ze zijn.

Is het mogelijk geweld te begrijpen? Wat zijn de oorzaken ervan? Hoe houdt het zijn greep op het menselijk verstand? Kan er een eind aan komen?

Instanties die de wet uitvoeren bieden het hoofd aan de gevolgen van geweld en handelen binnen het raamwerk van bestaande wetten. Hoe noodzakelijk dit ook is, het laat de oorzaken van het probleem onaangeroerd. Er is vaak genoeg gezegd dat armoede en maatschappelijke vervreemding de oorzaken van geweld vormen; maar het feit dat miljoenen arme mensen in de hele wereld gezagsgetrouwe individuen zijn, lijkt aan te geven dat de oorzaak van geweld dieper ligt. Het kan dan ook niet door middel van sociale topografie verklaard worden. De eerste stap naar het begrijpen van geweld is misschien het onderzoeken van de aard van emotie:

'Emoties zijn begeerten, hetzij om een situatie te laten voortduren als deze aangenaam is, of om eraan te ontsnappen als deze pijnlijk is... aldus is emotie verbonden met, begint met en kijkt terug op een gevoel van positief genot of pijn, en

*kijkt vooruit naar en eindigt in mogelijk genot of pijn.'*¹

Zo zijn emoties een reactie die gedictieerd wordt door wat ervaren wordt als aangenaam of anderszins in onze contacten met de wereld om ons heen. Omdat emoties ook geassocieerd worden met diepgewortelde begeerten en de daarmee gepaard gaande energie, spelen ze zo'n vitale rol in de manier waarop wij de wereld zien. Ze neigen ertoe een reactieve houding in stand te houden die een helder begrip van mensen, omstandigheden en situaties verhindert. Een denkvermogen dat gedomineerd wordt door reacties kan de dingen niet zien zoals ze zijn.

Ingebouwd in de aard van emoties is een gevoel van verwachten, van anticiperen, dat genot zoekt en pijn vermijdt. Het is niet moeilijk te zien hoe dit mechanisme frustratie en teleurstelling oproept, daar dit het persoonlijk zelf ertoe brengt te geloven dat het hele bestaan georganiseerd wordt om zich aan te passen aan zijn illusoire programma. Zoals de *Bhagavad Gita* ons leert zijn de contacten met de materie – genot en pijn, geluk en verdriet, eer en oneer – onvermijdelijk en moeten zij dapper verdragen worden.

Misschien is juist één van de bedoelingen van zo'n polariteit dat het bewustzijn kan leren dat het in zijn essentiële natuur volkomen vrij is van identificatie met wat dan ook buiten zichzelf:

'Laat ons aannemen... dat emoties begeerten zijn, en dat de twee elementaire begeerten zijn: (I) de begeerte zich te verenigen met een voorwerp dat genot geeft; en (II) de begeerte zich af te scheiden van een voorwerp dat pijn veroorzaakt; met andere woorden, aantrekking en afstoting, aangenaamheid en onaange-

*naamheid, liefde en haat of welk paar namen ons het beste toeschijnt.*²

Bovenstaande definitie werpt licht op de paren van tegenstellingen die nu juist de aard vormen van ons emotionele leven, en toont aan dat aantreking en afstoting inderdaad twee kanten zijn van dezelfde medaille. Aangezien zij dezelfde oorsprong hebben vertonen zij bijna kameleon-achtig gedrag, bijvoorbeeld wanneer een sterke aantrekkingskracht vrijwel direct verandert in een wraakzuchtige afkeer. Veel zogenaamde misdaden uit hartstocht vertonen deze bijna bizarre transformatie van 'liefde' in haat en zijn het bewijs dat de inherente dualiteit die aanwezig is in menselijke emoties niet alleen vluchtig is, maar ook dodelijk kan zijn. Bhagavan Das vervolgt met te pogen de meest basale en fundamentele menselijke emoties, liefde en haat, te definiëren:

'Hier mag wel gesteld worden dat liefde, de begeerte zich te verenigen met iets anders, het bewustzijn impliceert van de mogelijkheid van zo'n vereniging, en dat de volle betekenis ervan de volgende is: een instinctieve, inherente perceptie door ieder individueel zelf, ieder Jivatman, van zijn essentiële onderliggende eenheid, eenheid (ekata) met alle andere Jivatmans, alle andere zelden...'

*Haat is de instinctieve waarneming door ieder zelf... van de non-identiteit, de inherente afgescheidenheid, één-uitveelheid (nanatva) van ieder niet-zelf, ieder atoom van materie, van iedere andere atoom, ieder ander niet-zelf, en zijn streven om zo'n afgescheiden bestaan koste wat het kost en met alle middelen in stand te houden.'*³

Een aantal emoties komt voort uit het bestendige gevoel van liefde: vertrouwen, sympathie, moed, mededogen, vergevingsgezindheid, behulp-

zaamheid, opoffering. Dit zijn mischien natuurlijke uitdrukkingen van deze perceptie waarnaar hierboven verwezen wordt, nl. dat er een essentiële onderliggende eenheid is in het hart van het bestaan dat ons allemaal diepgaand één maakt met elkaar en met elke andere levensvorm. Dit kan de reden zijn waarom de oude wijzen verklaarden dat 'liefde alles overwint', want liefde ligt verankerd in de machtige waarheid dat alle leven één is en waarlijk alles verdraagt.

Aan de andere kant, haat is gebaseerd op en geworteld in dit denkbeeld, deze perceptie van het persoonlijke zelf, van een inherente afgescheidenheid tussen zichzelf en de rest van het bestaan *plus* een streven om een dergelijke afgescheidenheid in stand te houden 'ten koste van alles en met alle mogelijke middelen'. Met andere woorden, binnenin het persoonlijke zelf schuilt een diepgewortelde weerstand, bewust of onbewust, tegen de waarheid van eenheid als de basis van alle zijn. Deze weerstand of reactie kan één van de oerbronnen van geweld vormen in het menselijk bewustzijn, daar het een bevestiging is van verdeeldheid en afgescheidenheid, alsook een ontkenning van het universele beginsel dat leven relatie is.

Er is een essentiële onderliggende eenheid in het hart van het bestaan dat ons allemaal diepgaand één maakt met elkaar en met elke andere levensvorm.

Het Sanskriet woord *dvesha* betekent haat, afkeer, weerzin, vijandigheid. Het is afgeleid van *dvish*, 'haten, haat tonen jegens, vijandig zijn of onvriendelijk'.

Een relevant woord in deze context is *dvi*, dat ‘twee’ betekent. De oorsprong van gevoelens van vijandigheid, agressie en geweld ligt in de dualistische waarneming dat ons individuele bestaan voor altijd afgescheiden is van de totaliteit van het leven. De psychologische en omgevingsgevolgen hiervan zijn overal te zien in het huidige wereldbeeld waarin wreedheid, oorlog en wijdverbreide vernietiging van de natuur langzamerhand geaccepteerd zijn als bijna onvermijdelijk.

Met een houding van het geven van zichzelf zonder terughoudendheid aan ieder contact, elke relatie en elke omstandigheid kan men een zichzelf wegcijferend centrum worden waardoor weldadige invloeden uitstralen over de wereld.

Over de aard van *dvesha* of afkeer zegt Dr. Taimni:

‘Dvesha is de natuurlijke afkeer die men voelt jegens enig persoon of voorwerp dat voor ons een bron vormt van pijn of verdriet. De essentiële aard van het Zelf is gelukzaligheid en daarom doet alles wat pijn of verdriet veroorzaakt in de uiterlijke wereld de uiterlijke voertuigen daarvoor terugdeinzen ...

Wij zijn misschien nog vaster verbonden aan de persoon die wij haten dan aan diegene die wij liefhebben, omdat persoonlijke liefde gemakkelijk getransformeerd kan worden tot onpersoonlijke liefde en daarmee zijn bindingsvermogen verliest. Maar het is niet zo gemakkelijk om de kracht van haat om te zetten en het vergif dat erdoor teweeggebracht wordt is slechts met grote moeite uit ons karakter te bannen.’²⁴

Vijandigheid en haat kunnen inderdaad lang doorwerken, in sommige gevallen eeuwenlang, zoals veel etnische oorlogen aangetoond hebben. Een Mahatma heeft immers gezegd: *‘Liefde en Haat zijn de enige onsterfelijke gevoelens, de enige overlevenden van het wrak van Ye dhamma, ofwel de fenomenale wereld.’* (*Mahatma Letters*, 70c, chronological).

Wanneer vijandschap en haat eenmaal in het denkvermogen postgevat hebben en gevoed worden door voortdurende gedachten en denkbeelden, worden ze nog sterker doordat ze het gevoel van een persoonlijk zelf, met zijn verdeeldheid, zijn afgescheiden zijn van de glorie van het leven en zijn koppig vasthouden aan het handhaven van zijn eigenbelang tegen en boven het algemeen belang, verstevigen. Als wij niet onafgebroken en serieus beginnen naar deze patronen binnenin ons te kijken, zullen geweld en zijn duistere consequenties van pijn, lijden en verwoesting vast en zeker van de aarde een ware vallei van schaduwen en dood blijven maken.

Waarom houden emoties ons denkvermogen zo in hun greep? Annie Besant zegt hierover:

‘Emotie is geen eenvoudige of primaire bewustzijnstoestand, maar een samenstel dat door de interactie van twee aspecten van het Zelf, namelijk begeerte en intellect, teweeggebracht wordt. De invloed van intellect op begeerte veroorzaakt emotie; dit is het kind van beide en vertoont een aantal karaktereigenschappen van zijn vader, het intellect, alsook van zijn moeder, begeerte.’²⁵

De complexiteit van emoties ligt in de wisselwerking van begeerte en intellect. Emoties ontstaan op het moment dat de vele beelden die in het denken heen en weer gaan tot leven gebracht

en bevorderd worden door de energie van verlangen. De eenvoudige maar heldere definitie van Bhagavan Das is welsprekend in zijn beknoptheid: *‘Emotie is maar een vorm van beweging; beweging in de richting van een object, of ervandaan in het denkvermogen, is emotie.’* Het is de gedachte, opgewekt door begeerte en hij behoudt zijn intrinsieke aard van aantrekking of afstoting. Enige poging om emoties te onderdrukken leidt noodzakelijkerwijs tot spanning en versnippering. Maar een denkvermogen dat niets anders is dan een speeltuin voor niet aflatende emoties en begeerten, kan nooit ware vrede en tevredenheid in het leven vinden. Wat is nu de weg naar gemoedsrust?

‘Hij mishandelde mij, verwondde mij, overmeesterde mij, deed mij tekort: voor hen die zulke gedachten koesteren houdt vijandschap nooit op.

Hij mishandelde mij, verwondde mij, overmeesterde mij, deed mij tekort: voor hen die niet zulke gedachten koesteren verdwijnt vijandschap volledig.

Vijandelikheden verminderen hier nooit door vijandschap; ze nemen wel af door vriendelijkheid. Dit is het eeuwige Dharma (de Wet).’ (Dhammapada, I.3-5).

Let op de nadruk op de uitdrukking ‘zulke gedachten koesteren’. Is dit een hint om geweld in het menselijk denkvermogen te beëindigen? Zolang er gebrek aan zelfbewustzijn bestaat, eerlijk zelfonderzoek van dag tot dag, zullen mentale patronen niet wonderbaarlijk veranderen. Zoals wel wijselijk gezegd is: *‘een niet onderzocht leven is niet waard geleefd te worden.’* Maar zelfobservatie is maar één aspect van de oplossing; het andere is het cultiveren van een positieve houding van vriendelijkheid, behulpzaamheid en dienstbetoon. Met andere woorden, een hou-

ding van het geven van zichzelf zonder terughoudendheid aan ieder contact, elke relatie en elke omstandigheid. Zo kan men een zichzelf wegcijferend centrum worden waardoor weldadige invloeden uitstralen over de wereld. Deze manier van leven is mogelijk voor ieder mens die verantwoordelijkheid neemt voor zichzelf en het zou vanzelfsprekend kunnen leiden tot het afnemen van de patronen van agressie en geweld die tegenwoordig zo overheersend zijn. Ieder individu dat uit de stroom van mechanisch leven stapt, welke het persoonlijk zelf is of het ‘ik’, helpt mee met het verlichten van het bewustzijn van de mensheid, want:

*‘Het “ik” is de wortel van dit alles; het “ik” wordt geïdentificeerd met een bepaalde natie, met een bepaalde gemeenschap, met een bepaalde ideologie of religieuze gril. Het “ik” identificeert zichzelf met een bepaald vooroordeel, het “ik” zegt: “Ik moet vervullen”; en wanneer het zich teleurgesteld voelt, ontstaat er boosheid en bitterheid. Het is het “ik” dat zegt, “Ik moet mijn doel bereiken, ik moet succesvol zijn”, het is het “ik” dat wil en niet wil, dat zegt “Ik moet in vrede leven” en het is het “ik” dat gewelddadig wordt’ (J.Krishnamurti, *The Awakening of Intelligence*, p.468; of pp.499-500, Indiase uitgave).*

Verwijzingen:

1 Bhagavan Das, *The Science of the Emotions*, The Theosophical Publishing House (TPH), Adyar, 1953, p.36.

2 op.cit., p.38.

3 op.cit., pp.38-9.

4 I.K.Taimni, *The Science of Yoga*, TPH, Adyar, 1972, pp.148,149.

5 Annie Besant, *A Study in Consciousness*, TPH, Adyar, 1999, p.253.

Uit: *The Theosophist*, april 2005
Vertaling: A.M.I.